

— Romská humorná vyprávění a erotické tabu

Jako doplněk indické „lechtivé“ novelky uveřejněné v romistickém časopise se pochopitelně nabízejí lechtivé vyprávěny romské. Několik takových, dosud nepublikovaných, se našlo v pozůstalosti dlouholeté redaktorky *Romano džaniben* Hany Šebkové (1952–2004), která se tématem v *Romano džaniben* zabývala už před více než deseti lety (Šebková 1994).

Bylo by poněkud povrchní říci „staří Indové měli povídky s erotickou tematikou a humornou zápletkou, Romové také, a jelikož víme, že Romové jsou z Indie, tak tu máme další důkaz o indickém původu Romů.“

Správně na to upozorňuje i Michael Beníšek v sousedním textu v tomto čísle (Beníšek 2007), stejně jako Šebková, která nechce ve zmíněných vyprávěnkách vidět ani jen indické prvky, ani neopakovatelná romská specifika: „Prvním zdrojem námětů romských anekdot a humorek je **soubor tradičních transkulturních témat**, který je sice poměrně omezený, avšak pravděpodobně velmi starý a dalece přesahuje romské kulturní společenství“, píše ve zmíněném článku,¹ i když v souvislosti s jiným podtypem krátkých humorných vyprávění.

Zastavme se ovšem nyní u jevu, který zdánlivě představuje jen technickou okolnost sběru textu, ale ve skutečnosti možná v mnohém vypovídá o tabu v tradiční kultuře tzv. slovenských Romů, a nejen kultuře osad: Všechna publikovaná vyprávění vyprávěly ženy sběratelkám – ženám, Neromkám, ale romistkám chovajícím se co nejvíce podle romských tradic. Některé texty publikované v článku Šebkové dokonce vyprávěli těmto ženám romští muži, i když nešlo o typickou komunikační situaci mezi mužem a ženou. Nejde tedy tolik jen o nějaké „chlapské řeči z hospody“, nemusí jít ani o vyprávění prostších sociálních vrstev. Jako tabu je uvedená tematika opakovaně zmiňována v souvislosti s malými dětmi (opakovaně například v textech i přednáškách Mileny Hübschmannové). Dokonce pointa jedné humorné vyprávěny ve zmíněném třináct let starém souboru spočívá v tom, že malý Kaloro se schová pod postel, aby slyšel domnělou erotickou hádanku.² Nemysleme si samozřejmě, že jde jednoznačně

1 *Romano džaniben* 2/1994, s.46, zvýraznila autorka

2 Vyprávění Elemíra Baláže zachycené Milenou Hübschmannovou a přeložené Editou Žlnayovou, in Šebková 1994, s.43–44.

o téma „pro dospělé“ bez dalšího omezení. Naopak, v tradičních rodinách je například komunikace mezi muži a ženami (a to někdy i v rámci užší rodiny – typicky mezi tchánem a snachou) jako taková svázána omezujícími pravidly.

Stálo by samozřejmě za soustředěnější výzkum nebo delší článek, kdo, za jakých okolností, s kým a jak může obdobná témata probírat, ať už humornou nebo vážnou formou, a jistě bychom na téma úcty, cti a komunikace našli dost příkladů v textech Hübschmannové (samozřejmě včetně její edice Lackové *Narodila jsem se pod šťastnou hvězdou*), Šebkové nebo Andrše.

Hranice mezi sexuálním tabu u Romů a Neromů – a ze své zkušenosti se domnívám, že v mnohém nezávisle na sociální vrstvě – přitom dodnes existují. Příkladů je dost: Rád bych připomněl třeba pasáž článku Petra Prokopíka (1999, s.126), v níž autor pozoroval zejména protiklad mezi překvapivě silnou verbální a divadelně ztvárňovanou lascivitou a na druhé straně dodržováním tělesné distance a „ústrojové kázně“ při večírku dospělých Romů s neromským hostem, což by mohlo tvořit určitou paralelu mezi zde publikovanými anekdotickými příběhy a relativně přísnějšími erotickými normami vládajícími u Romů mnohdy i v současné ČR.

Otázkou nyní zůstává, v čem jde a v čem nejde o paralelu s uvedenou staroindickou povídkou. Ta dle Beníška na jedné straně ukazuje, že „staroindická kultura obecně nepřístupovala k sexuálním otázkám puritánsky, ba ani s nejmenšími předsudky, tak jako Evropa středověku nebo Indie dnes“, na druhé straně ovšem autor píše, že „ačkoliv společenské normativy ženskou nevěru v nejmenším netolerovaly, v novelkách tohoto typu nejenže není nevěrná žena zpravidla odsuzována, ale často je vyzdvižována ženina mazanost a to, jak dokáže obelstít ať už manžela nebo milence“ (Beníšek 2007). Domnívám se, že „lechťivá“ tematika v romském folklóru je vzdálena oslavě mazanosti nevěrných žen – Romek (!) s několika milenci. Pravdou je, že nyní uveřejňovaná povídka *Jak se Janek vyspal s babičkou* překonává erotické tabu překvapivou silou, to však dle mého názoru odkazuje k jinému důležitému rysu: Na rozdíl od uvedené indické povídky, od *Dekameronu* a mnohých jiných erotických příběhů má ve folklóru našich Romů erotika funkci převážně groteskní, a nikoli lechťivě úsměvnou, nebo dokonce opojně vážnou.

V současné době jsme v Česku i na Slovensku svědky poměrně prudkého vzestupu romské intelektuální elity (která zřejmě přes všechnu demokratizační snahu redakce patří i k nejčastějším romským čtenářům *Romano džaniben*), a to s sebou nese zásadní změny v přístupu k romské tradici. Na jedné straně u této elity vidíme snahu o uvědomělé přihlášení se k romské tradici a romskému jazyku, k nimž mají jejich nejčastější nositelé – „neuvědomělí“ a nevězdělání Romové – často dvojaký vztah: internalizovaný pocit „nizkosti“ a zbytečnosti vedle oprávněného pocitu, že je součástí jejich identity. Na straně druhé je řada příslušníků romské

elity více či méně ovlivněna prostředím a jazykem, v němž se pohybuje a v němž získala své vzdělání. Může pak vzniknout situace, kdy si dotyční konstruují svoje romství z určitého mixu tradičního „osadního“ romství, dále z prvků elitního, dejme tomu „lavutárského“ romství a na konec i z prvků kultury majoritní, a sice její elitnější vrstvy, se kterou jsou v neustálém kontaktu a která některé znovuobjevovatele romství ovládá více, než by sami chtěli.

Takovou proměnu pak odrážejí některé paradoxní jevy. Například v romském tisku jsme často svědky toho, že v dvojjazyčné verzi (tedy včetně romské) jsou prezentovány ty komunikačně „nejneromštější“, ale prestižní žánry, jako zprávy či komentáře, a nikoli třeba reportáže, které by v romštině zněly přirozeněji a získaly by pro tento jazyk více čtenářů.

Dalším paradoxním jevem pak může být právě „pogádžovštění“ tabu, a to ve dvou podobách: tedy přímá internalizace neromského systému tabu, nebo posun romského systému pod vlivem majoritního. Publikuje-li tedy například mladá romská básnířka v 90. letech básnickou sbírku s názvem *Najradšej tá mám v posteli* (Patočková 1994), je to větší porušení tradičního erotického tabu v romské slovesnosti, než zmíněný groteskní styk vnuka s babičkou.

Osud tradičních romských „sprostých“ vyprávěnek bude tedy možná podobný, jako osud české lidové slovesnosti sepsané Janem Jeníkem z Bratřic nebo Josefem Štefanem Kubínem, které jsou majoritou pojímány jako něco dávného, rurálního a nižšího, i když zábavného, pikantního a mnohými komunikačními kanály připomínaného – a v atmosféře celkového uvolňování tabu někdy i v míře otevřenosti překonaného.

Sar has le Romeske pre fara

Džal o Rom khatar e fara. O rašaj hordinel o gruŕi pro phiko, no akana o Rom phenel:

„Lačho đives, rašaja!“

O rašaj leske pozdravinel:

„Romeja, av arde! Av ča pomožin mange te hordinel o gruŕi!“

No akana o Rom:

„Soske našti? A deha man vareso?“

„Ma dara.“

No akana o Rom: „Joj, me som bokhalo. Me kamav te chal.“

„Ta džal pal e gazđina, mi del tut.“

No akana džal pal e gazđina: „Gazđino, de man!“

E gazđina džal pal o rašaj, phenel leske:

„Dava les?“

„De les!“

No a jov la pekŕa tele pre lavka, a suťas laha. Avel o rašaj a o Rom rado hordinelas o gruŕi, duj gone jekhvar pro phiko lelas, akana o rašaj phenel:

„S'oda les diňa, hoj jov kajso zoralo?“

Sar skončindas o gruŕi te hordinel, ta o rašaj džal upre le gankenca a dikhel pro ganki.

„Í – dikhes, o Rom godaver. Joj les diňa jandro. O žoltkos chalas, o bjelkos mukŕa kadaj.“

(phenelas e Blanka Žebratar)

Jak se měl Rom na faře

Jde Rom kolem fary. Farář nosí na ramenou brambory. Tak Rom povídá:

„Dobrý den, velebný pane!“

Farář odpoví:

„Pojď sem, Cikáne. Pomoz mi, prosím, skládat ty brambory.“

Rom na to:

„Proč ne? A dáte mi něco?“

„Neboj se.“

Rom na to:

„Jé, já mám hlad. Chtěl bych jíst.“

„Tak jdi za hospodyní, ať ti dá.“

Tak jde za hospodyní:

„Hospodyně, dej mi!“

Hospodyně jde za farářem, ptá se:

„Mám mu dát?“

„Dej mu!“

No a on ji hodil na lavici a vyspal se s ní. Přejde farář a Rom s radostí nosí brambory, po dvou pytlích si bere na ramena, a farář povídá:

„Co mu to dala, že má takovou sílu?“

Když Rom odnosil brambory, jde farář po schodech a kouká na schod:

„Áá, vida, jak je ten Rom chytrý. Dala mu vajíčko. On snědl žloutek, a bílek nechal tady.“

(Vyprávěla Blanka ze Žebry)

Sar o Janko suťa la babaha

Sas jekh Rom. Ole Romes sas jekh čavoro, murš. Ale barolas sar kaj paňestar. Baro sas, zoralo sas sar leskero dad. Kerlas pro maľi sar dil'ino. Akanakes kavka e rat geľla avri, o aver čhave les dikhle. Phenen:

„Janku, ta tu ča le dadeske tut trapines?“

A phenen: „Dikh, amen the pal o piraňa, pal o čhaja phirkeras, pre zabava džas peske kadaj, a tu nič, ča pro maľi keres sar dil'ino,“ a phenel, „so tuke olestar?“

O Jankus phenel:

„Ta so som te kerel?“

„Mang tre dadestar šel koruni, aveha amenca!“

Ov phenel:

„Mištes!“

Avel o sombat, phenel:

„Dado! Trapindom man tuke dost' calo kurko, de man šel koruni!“

„No a kaj džas, Janku?“

„Džav mange pal o romňa!“

No a ov phenel:

„No ta? Tak trapines tut, na, ta so, le!“

Diňa les šel koruni, o Jankus pes urďa opre, o čha, na, džal.

Avel u rodel pal o gav. Rodel, romňa kamľa vaš o šel koruni, ňikhaj na arakhľa. Pro ostatkos stretňinda pes la babaha peskeraha, le dadeskera daha, na. Phenel e baba leske:

„Janku, kaj salas?“

„Á, babo, rodav mange romňa, kamľom la te del šel koruni a ňikas našti arakhľom.“

„Janku, av manca!“

Jak se Janek vyspal s babičkou

Byl jeden Rom. Ten Rom měl jedno dítě, chlapce. Ale ten rostl jako z vody. Velký byl, silný, jako jeho táta. Celé dny dělal na poli jako šílený. A jednou takhle nastal večer a všimli si ho ostatní kluci. Prý:

„Janku, jenom kvůli tátovi se takhle dřeš.“

Prý: „Podívej, my si i zajdem za milýma, za holkama, na zábavu si tu zajdeme, a ty nic, jen na poli děláš jak blázen.“

Prý:

„Co z toho máš?“

A Janek na to:

„Tak co mám dělat?“

„Řekni si tátovi o stovku a půjdeš s námi!“

„Tak dobrá,“ povídá Janek.

Přišla sobota a syn povídá:

„Tati, dřel jsem celý týden, dej mi sto korun!“

„No a kam jdeš, Janku?“

„Jdu za ženskýma!“

A táta povídá:

„No proč ne? Dřeš celý týden, tak co. Tady máš.“

Dal mu stovku, Janek se oblékl, frajer, ne, no a jde.

Hledá po celé vesnici. Hledá, ženy se mu zachtělo za sto korun, ale nikde takovou nenašel. Nakonec potká svoji babičku, tátovu matku. Ta mu povídá:

„Janku, kdes byl?“

„Ale babi, hledám si ženu, chtěl jsem jí dát sto korun a žádnou jsem nenašel.“

„Pojď, Janku, se mnou.“

No, geľa ov ke baba a suťa la babaha.
Pr'aver kurko, sombat, phenel:
„Dado, de man šel koruni, pale mange
džav pal o romňa.“
No a phenel: „Kola šel koruni, kaj diňal?“
„No, diňom tira dake.“
Ov phenel:
„Ta tu mira daha suťaľ?“
No a phenel:
„No a so? Tu mira daha sovkeres sako dī-
ves, a so me mek ča jekhvar tra daha, imar so
rušes, no a,“ phenel, „a me na rušav.“

(phenelas e Giňi)

A šel k babičce a vyspal se s babičkou.
Další týden v sobotu povídá:
„Tati, dej mi sto korun, jdu zase za žen-
ským.“
Táta na to:
„No a tamtěch sto korun, kam jsi je dal?“
„No dal jsem je tvojí mámě.“
A on na to:
„Tak ty jsi spal s mojí matkou?“
A syn na to:
„No a co? Ty s mojí mámou spíš každý
den, a když já jednou s tvojí mámou, tak co se
zlobíš? Vidíš, já se taky nezlobim.“

(vyprávěla Giňi)

Le rašaskero čhavoro

Sas jekh Rom. Oda Rom igen čores dživelas, ta phirlas kaj te pomožinel, hoj te hel le čhaven he les so te chal la romňaha. Avka peske rakhla kole rašas avri a phirlas ke koda rašaj te pomožinkerel. Šulavlas. Phares o kaštora prečhinlas, a furt vareso kajso kerlas, hoj te uživinel le čhaven. Jekhvar gejlá andre, andro kher, dikhel, phenel:

„O, kadaj hin šukar papin, bari, šukar, vipeki avri, pro šargores, he lás bi mange la, ačhel le čhavage te chal. Ila oda o Rom, odp-hagla peske o pindrora. Peršo ochutňinda, phenel:

„O, lačhi, chutno! A me mange lava la calona le čhavage. Oleske e chulaňi kerla mek.“

Ila o Rom, zabalinda, thoda andre brek. Gejlá, kamla te denašel avri, ačhel dikhel, imar o rašaj avel. No te imar našti gejlá nikhaj, ta garuđa pes. Ov phenel kavke:

„No me man mušnav te garuvel, odoj imar avel o rašaj, našti phenel pre mande.“

Ta gejlá a garuđa pes. Akana kaj avel o rašaj andro kher a vakarel la chulaňaha. E chulaňi leske phenel:

„Jaj, rašaja, ačhila pes bari veca,“ phenel, „me khabňi,“ phenel, „a so akanake keraha, amen dujdžene, t'oda,“ phenel, „tutar oda čhavoro a bari ladž. Oda pre calo svetos helas bari ladž, hoj hela tut čhavoro, pre tute našti phenav a so akana kerá, sar ľikeraha kale čhavores avri?“

Ov phenel:

Farářovo dítě

Byl jeden Rom. Ten Rom žil moc chudě, tak chodil vypomáhat, aby měli co jíst děti i on se ženou. Tak si našel faráře a tomu chodil pomáhat. Zametal. Namáhal se se sekáním dřeva a s jinou těžkou prací, jen aby děti uživil. Jednou vejde do domu a vidí:

„Jé, to je krásná husička, veliká, vypečená do zlatova, hned bych si ji vzal, i dětem by zůstalo na večeři.“

Rom ji popadl a alespoň odtrhl stehýnko. Ochutnal a povídá si:

„Jé, ta je dobrá, chutná. A já ji vezmu celou dětem. Však tamtomu ještě hospodyně napeče.“

Vzal husu, zabalil a strčil za kabát. Sebral se a chce utíkat domů, když vtom přichází farář. No, už nemůže utéct, tak se alespoň schová. Povídá si:

„No musím se schovat, támhle už jde farář, aby mě nemohl usvědčit.“

Tak šel a schoval se. Farář vchází do domu a rozpráví s hospodyní. Ta mu říká:

„Joj, faráři, velká věc se stala,“ prý, „jsem těhotná.“ Prý „Co budeme teď dělat?“ ptá se, „od tebe je to dítě a taky velká ostuda. To by byla ostuda na celý svět, že budeš mít dítě, to na tebe nemůžu říct, ale co teď budu dělat, jak to dítě vychovám?“

On povídá:

„Ma dara, varesar hela. Varesar sas a varesar hela. Varesar les likeraha avri.“

„No jo, aľe,“ phenel, „ko mange likerla avri, ko mange vichovinla les?“

„Ta,“ phenel, „tu starines tut, k'oda, so pal amende, oda amenge pomožinla.“

O Rom chuťelas tele, phenel: „Aľe ta tu mange,“ phenel, „pana Boha, ta tu mange,“ phenel, „kames, so buľe deha,“ phenel, „me te kaj le čhaven avri likerava, ta man hin dost.“

(phenelas e Šena)

„Neboj se, nějak bude. Někak bylo a nějak bude. Někak ho vychováme.“

„No jo, ale kdo se o něj postará, kdo mi ho vychová?“

„No,“ povídá farář, „ty se budeš starat, a ten, jenž je za námi – ten nám pomůž.“

Rom seskočil, povídá:

„Tak ty mi...“ prý, „Panebože tak ty mi...“ povídá, „ty mi chceš dát, co vysouložíš,“ povídá, „a já abych se ještě staral o dítě, vždyť sám jich mám dost!“

(vyprávěla Šena)

Přeložil Jan Červenka

Bibliografie:

- BENÍŠEK, Michael 2007: *Staroindické novelky o nevěře* In: RDž ňilaj 2007, s. 106–110.
PATOČKOVÁ, Katarína 1994: *Najradšej ťa mám v posteli/ Jekhfeder tut dykchav andro vodro*, Bratislava: Štúdio dd.
PROKOPIK, Petr 1999: „*Metody a techniky terénního výzkumu*“? v romské osadě Svinia. In: Car-go č.2, s.124-127.
ŠEBKOVÁ, Hana 1994: *Romská humorná vyprávění*. In: Romano džaniben 2/1994, s.41-60.

| Ilustrace: Nebeská krasavice na fresce zdobící galerii skalní pevnosti Sígirija (Lví skála) z 5. stol. n. l. |
Zdroj: Nový orient č. 3/2007 |

Romano džaniben – Ňilaj 2007
Časopis romistických studií

Časopis vychází díky finanční podpoře Ministerstva kultury České republiky.

Toto číslo je výstupem z výzkumného záměru č. MSM 0021620825 realizovaného na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze.

Toto číslo časopisu vyšlo za finanční podpory České rady pro oběti nacismu.

Projekt je financován za finanční podpory Nadace Arbor Vitae.

Projekt byl podpořen z prostředků Nadačního fondu obětem holocaustu.

Vydává Romano džaniben
Ondříčkova 33, 130 00 Praha 3
tel.: 222 715 947, e-mail: dzaniben@email.cz, www.dzaniben.cz
bankovní spojení: 161582339/0300

Šéfredaktor: Peter Wagner
Výkonné redaktorky: Lada Viková a Helena Sadílková
Technická redaktorka: Eva Zdařilová
Recenzovali: doc. PhDr. Jiří Nekvapil, CSc.
a Ass. Prof. Mag. Dr. Dieter Halwachs
Sazba: Petr Teichmann
Tisk: PBtisk, Příbram

Produkcí zajiřtjuje nakladatelství G plus G, s.r.o.,
Plavecká 14, 128 00 Praha 2
tel: 222 588 001, e-mail: gplusg@gplusg.cz, www.gplusg.cz

Náklad: 600 ks
Doporučená cena: 160 Kč
Roční předplatné: 320 Kč (včetně pořtovného a balného)

ISSN 1210-8545
Evidenční číslo podle tiskového zákona: MK ČR E 6882

Nevyřádané rukopisy a fotografie se nevracejí. Obsah zveřejněných polemických článků nemusí být totožný se stanoviskem redakce. Podávání novinových zásilek povoleno Ředitelstvím pořt Praha č.j. NP 1360/1994 ze dne 24.6.1994.